

Siebesma, Pieter A. (2019), *Messiasbelijdende Joden door de eeuwen heen. Een geschiedenis van een vergeten groep*, Houten: Den Hertog, pp. 200, ISBN 9789033130137, € 13,50.

Messiasbelijdende Joden hebben een dubbele identiteit. Zij behoren tot de Joodse bevolkingsgroep en zijn christen. Hoe zij met die dubbele identiteit zijn omgegaan vanaf de stichting van de eerste christengemeenten tot onze tijd vormt het centrale thema van deze publicatie, een omwerking van eerder verschenen bijdragen (o.a. in *Immanuël*, het blad van de Stichting Steun Messias Belijdende Joden, en in *De Waarheidsvriend*). De auteur, Siebesma, geeft aan dat de term Messiasbelijdende Joden een vrij nieuwe term is. Vroeger sprak men van gedoopte Joden, of Joodse of Hebreeuwse Christenen. Om de Joodse Christenen van de eerste eeuw(en) als Messiasbelijdende Joden aan te duiden is dus in feite een anachronisme, dat beseft Siebesma ook, maar hij heeft vooral die Joden op het oog die uit overtuiging Jezus als Messias hebben geaccepteerd. De auteur, verbonden de Evangelische Theologische Faculteit te Leuven, geeft in zijn inleiding aan dat hij niet de pretentie heeft om *de* geschiedenis van de Joodse christenen van de afgelopen tweeduizend jaar te beschrijven, hij beperkt zich in dit boekje tot de hoofdlijnen. Siebesma is een gelovig christen en laat dat duidelijk meeklinken in zijn sympathie voor deze minderheid uit de Joodse minderheid.

In de kring van Messiasbelijdende Joden is grote diversiteit, wat samenhangt met de wijze waarop zij hun Joodse identiteit al of niet gestalte geven (wel of niet koosjer eten, wel of niet besnijden, wel of niet aangesloten bij een van de christelijke kerken). De diversiteit is deels een gevolg van de geschiedenis, die door de auteur in drie grote tijdperken wordt verdeeld: de eerste drie eeuwen, de vierde eeuw tot de Franse revolutie en de tijd daarna.

Bij de beschrijving van het eerste tijdperk wordt aandacht geschonken aan de gemeente in Jeruzalem, die bestond uit Joden, die ook de wet onderhielden. Door zending werden ook elders Joden christen, maar nam vooral ook het aantal christenen uit de 'volkeren' toe. Voor hen werden door de apostelen andere regels gesteld. Voor Joodse christenen was bij de rabbijnen weinig sympathie, zij werden buiten de Joodse gemeenschap geplaatst. Dat maakte het moeilijk voor de Joodse christenen om een dubbele identiteit te behouden.

Dat werd vrijwel onmogelijk toen aan het begin van het tweede tijdperk – in de vierde eeuw – het christendom staatsgodsdienst werd in het Romeinse Rijk en Joodse christenen elke band met het Jodendom moesten verbreken. Er werden daarbij ook anti-Joodse wetten uitgevaardigd en Joden werden gedwongen zich te laten dopen. Toch waren er ook toen wel enigen die uit overtuiging christen werden, Siebesma noemt een paar voorbeelden. In de vroege Middeleeuwen verschilde de verhouding tussen Joden en Christenen per plaats en tijd. De vervolging van de Joden werd in de late Middeleeuwen heviger, maar ook toen waren er enkelen die tot het christendom overgingen en hoge posities in kerk en maatschappij bereikten. Dat geldt ook de voor de inquisitie in Spanje en Portugal naar West-Europa en ook naar ons land gevluchte Marranen. Sommigen van hen gingen over tot het Calvinisme. Zij waren vooral betrokken bij het onderwijs en vertaling van

Hebreeuwse geschriften. Siebesma gaat ook kort in op de houding van de reformatoren (Luther, Calvijn en leiders van de radicale reformatie) ten aanzien van de Joden en besteedt ook enige aandacht aan de Joden en Messiasbelijdende Joden in de VS en Oost-Europa.

Na de Franse revolutie brak er voor de Europese Joden een nieuw tijdperk aan. Door de verlichte ideeën geïnspireerd kregen de Joden in de West-Europese landen successievelijk gelijke burgerrechten. Het aantal Joden groeide sterk in de 19de eeuw. Velen namen afscheid van hun geloof of lieten zich dopen of sloten een gemengd huwelijk om zo op te gaan in de maatschappij en te klimmen op de sociale ladder. Maar er waren ook bekeerlingen uit overtuiging, zo geeft Siebesma aan en hij geeft een aantal sprekende voorbeelden van predikanten, zendelingen en bijbelexegeten. Voor Nederland wijst hij o.a. op Da Costa en Capadose. Siebesma springt dan naar de Tweede Wereldoorlog, verhaalt over slachtoffers onder de Joodse christenen en maakt duidelijk dat zowel in Duitsland als in Nederland Joden uit een gemengd huwelijk en Messiasbelijdende Joden een iets grotere kans hadden om te overleven. Na de Tweede Wereldoorlog benadrukken de Messiasbelijdende Joden sterker hun Joodse identiteit. Maar zij worden door (orthodoxe) Joden en ook door de Israëliëse regering op afstand gehouden. Zo mochten zij in het begin van de jaren zestig van de Israëliëse regering niet mee doen aan de Joods-christelijke dialoog. De kerken gingen daarmee akkoord en waren, aldus Siebesma, niet solidair met hun Joodse geloofsgenoten. De dubbele identiteit blijft ook nu nog een probleem, zo maakt hij duidelijk.

Deze bundeling van eerder gepubliceerde artikelen wil, zo geeft de auteur ook aan, een overzicht geven van de Messiasbelijdende Joden op hoofdlijnen. De bedoeling daarbij is kennelijk om een ruimer publiek te bereiken dan de reformatorische en evangelische christenen, die immers al met de publicatie van de artikelen waren bediend. Of er buiten die kring veel interesse zal zijn voor deze vanuit reformatorisch/evangelisch perspectief geschreven geschiedenis, waag ik te betwijfelen, maar misschien vergis ik me en is er ook daarbuiten interesse voor deze ‘vergeten groep’.

De auteur is zich ervan bewust is dat het gebruik van de term Messiasbelijdende Joden voor Joodse christenen in vroeger eeuwen niet zonder problemen is. Het gaat hem, zo stelt hij, om Joden die uit overtuiging Jezus als Messias hebben geaccepteerd. Dat is, zeker voor het verleden, niet gemakkelijk na te gaan en dus is die categorie moeilijk af te perken. De vraag blijft dan of er zo niet nogal van elkaar verschillende groepen onder een en dezelfde anachronistische noemer worden gevangen.

Door te benadrukken dat het om een geschiedenis op hoofdlijnen gaat, lijkt het signaleren van ontbrekende aspecten wat op spijkers op laag water zoeken. Toch wil ik in ieder geval een onderwerp noemen dat Siebesma naar mijn opvatting wel had moeten behandelen, namelijk de religieuze beweging van 18de eeuwse Joodse Jacob Frank en zijn dochter, waarvan de aanhang zich katholiek liet dopen. Het ging hier niet om eenlingen maar om aanzienlijke aantallen, die zijn opgegaan in de christelijke omgeving waar zij verbleven.

Dat Siebesma schrijft vanuit een gelovig reformatorisch/evangelisch perspectief, en daar geen twijfel over laat bestaan, kan ik waarderen. Wel meen ik dat dan steeds de relatie

met het centrale thema (Messiasbelijdende Joden) nauwkeurig in het oog moet worden gehouden. En dat gebeurt niet altijd. Dat leidt soms tot losse opmerkingen in het betoog, zoals bijvoorbeeld die over het huidige Tel Aviv: “dat de twijfelachtige eer heeft het centrum van homo-emancipatie te zijn” (p. 113). Dergelijke terloopse mededelingen horen niet in het betoog gedropt te worden, en dat geldt a fortiori voor dit in mijn ogen abjecte citaat.

Lammert Gosse Jansma
(Veenwouden)

Bos, Maarten van den (2019), *Geloven in het ideaal. Geschiedenis en actualiteit van de Arbeidsgemeenschap der Woodbrookers*, Hilversum: Uitgeverij Verloren, pp 140, ISBN 9789087048037, €19,00.

In 2019 bestond de Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers honderd jaar. Bij gelegenheid daarvan verscheen een lezenswaardig gedenkboek dat, anders dan bij dergelijke publicaties gebruikelijk is, een erosieproces blootlegt. Toch eindigt het hoopvol. “Het is aan ons om met overtuiging die oude vormen en gedachten opnieuw actueel te maken. Dit boek is daartoe een eerste aanzet. Een basis maar zeker niet het laatste woord. Het is een opdracht die de Banningvereniging bestaansrecht geeft, ook voor de komende honderd jaar”.

De Arbeidersgemeenschap (verder AG) werd overigens in 2014 omgedoopt in Banningvereniging. Daarmee werd de vrijzinnig protestantse dominee Willem Banning geëerd die vele decennia de intellectuele en organisatorische stuwkracht ervan was. Maar het is de vraag of die naamsverandering onder de huidige jongere generaties veel herkenning, laat staan enthousiasme zal oproepen. Banning overleed in 1971 en hoewel de Banningvereniging nog steeds actief is, telt ze nog maar weinig leden en het tijdschrift *Tijd en Taak* heeft het net als sommige andere tijdschriften moeilijk het hoofd boven water te houden.

Voor mijn generatie ligt dat waarschijnlijk anders. In de jaren vijftig en zestig maakten we kennis met grondige publicaties als *Moderne maatschappijproblemen*, *Hedendaagse sociale bewegingen*, *Karl Marx* als toegang tot een steeds complexer wordende samenleving. Daarin deed de auteur zich kennen als iemand die glashelder kon uitleggen, op belangrijke tendenties kon wijzen en tot zelfstandig denken kon inspireren. Dat kwam overeen met zijn zelfbeeld. Hoewel op politiek gebied actief wilde hij geen politieke functies op zich nemen. Hij koos voor het etiket volksopvoeder, o.a. in die zin dat hij mensen met verschillende achtergronden, opleiding en levensoriëntatie wilde samenbrengen om “over bestaande grenzen heen” zich te bezinnen op de plaats van de mens in de moderne samenleving. Zelf koos hij voor “personalistisch socialisme”. Geen individualisme, geen collectivisme maar vrije en zelfstandig denkende individuen die betrokken zijn op de